
**ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОГО ХХ СТОЛІТТЯ:
ДО 70-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК,
ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА БАРАНА**

Володимир Баран народився 24 січня 1956 р. у містечку Стара Виживка на Волині в родині Кіндрата Володимировича і Марії Михайлівни. У 1958 р. сім'я переїхала до Львова, у 1959 р. — до Луцька, де він із золотою медаллю закінчив середню школу. У 1973—1977 рр. В. Баран навчався на історичному факультеті Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки, де його викладачами й першими наставниками в науці були Олексій Михайлюк, Петро Сміян, Вадим Кудь, Роман Оксенюк, Іван Гайдай, Наталія Хмара та ін.

Після строкової військової служби працював асистентом кафедри загальної історії Луцького педінституту імені Лесі Українки, а згодом — науковим співробітником, старшим науковим співробітником Інституту суспільних наук АН УРСР (нині — Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, м. Львів). Науковими керівниками Б. Барана стали канд. іст. наук Юхим Примеров і д-р іст. наук Юрій Сливка, якого ювіляр називає «хрещеним батьком у науці». Завжди цінував підтримку старших колег — Феодосія Стебля, Ярослава Ісаєвича, Івана Патера, а також інститутських друзів і колег — Миколи Кутутяка, Михайла Сеньківа, Олександра Луцького, Ярослава Грицака та ін.

Цит у в а н н я: Литвин М. Дослідник українського ХХ століття: до 70-річчя доктора історичних наук, професора Володимира Барана. *Український історичний журнал*. 2026. № 1 (586). С. 243—246.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

У 1984 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (Львівський державний університет ім. Івана Франка). З 1986 р. працював старшим викладачем, доцентом Луцького педагогічного інституту імені Лесі Українки (з 1993 р. — Волинський державний університет імені Лесі Українки). У 1992 р. у львівському видавництві «Свобода» опублікував першу індивідуальну монографію — «Україна після Сталіна: Нарис історії 1953–1985 рр.», яка отримала високу оцінку фахівців і викликала значний інтерес громадськості. З того часу став автором низки фахових наукових досліджень з новітньої історії України, підготовлених на основі насамперед розсекречених архівних документів.

Продовжував викладацьку роботу в Луцьку: від 1992 р. — професор кафедри історії слов'янських народів, у 1993—2001 рр. — завідувач цієї кафедри. 1997 року в спеціалізованій вченій раді Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України захистив докторську дисертацію «Україна 1950—1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи». У 2002 р. здобув учене звання професора. У 1998—2005 рр. — проректор із гуманітарних питань Волинського університету, у 2001—2010 рр. — завідувач кафедри новітньої історії України, у 2010—2020 рр. — завідувач кафедри нової та новітньої історії України, у 2020—2025 рр. — завідувач кафедри історії України та археології. Понад 20 років за сумісництвом працював учителем історії Луцької гімназії № 21 ім. М. Кравчука.

Як керівник кафедри всіляко підтримував наукову роботу своїх колег та сприяв розвитку наукової комунікації із закордонними істориками. Так, важливе значення в науковій діяльності кафедри відіграло проведення у 1996—2006 рр. Міжнародного наукового семінару «Україна — Польща: важкі питання», який з українського боку координував проф. Микола Кучерепа.

Довгі роки підтримував творчі зв'язки з колегами з Інституту історії України НАН України, зокрема Станіславом Кульчицьким, Віктором Даниленком, Олександром Лисенком, колегами з Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, насамперед Юрієм Шаповалом, вищих навчальних закладів України й Польщі. Був членом спеціалізованих учених рад Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Волинського національного університету імені Лесі Українки, Національного університету «Острозька академія». Під керівництвом Володимира Барана успішно захищено 14 кандидатських дисертацій та одна докторська. Очоловав редколегії фахових наукових видань: «Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету Волинського державного університету імені Лесі Українки» та «Історичні студії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки», був членом редколегії наукового журналу Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Україна — Польща: історична спадщина і суспільна свідомість» (м. Львів). Входить до складу редколегій журналів «Пам'ять і справедливість» та «Комунізм» Інституту національної пам'яті Республіки Польща (м. Варшава).

Володимир Баран, досліджуючи новітню історію України, чимало уваги приділив пошуку документів органів влади та спецслужб в архівах не лише України, але й Росії. Серед основних публікацій — індивідуальні монографії «Україна після Ста-

ліна: Нарис історії 1953—1985 рр.» (1992), «Україна 1950—1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи» (1996), «Україна в умовах системної кризи» («Україна кризь віки», у 15 тт., т. 13, 1999, у співавторстві з В. Даниленком), «Україна: новітня історія (1945—1991 рр.)» (2003), «Історія України 1945—1953 рр.» (2005), «Україна: західні землі: 1939—1941 рр.» (2009, у співавторстві з В. Токарським), «“Зачистка”: політичні репресії в західних областях України у 1939—1941 рр.» (2014, у співавторстві з В. Токарським), «Історія України 1945—1991 рр.» (2024) та ін. Брав участь у підготовці збірників документів і матеріалів, під керівництвом Юрія Шаповала працював над підготовкою до друку книги спогадів Петра Шелеста «Справжній суд історії ще попереду» (2003, 2004, 2011). Науковий редактор збірників праць «“Просвіта” на Волині: минуле і сучасне» (2001), «Західне Полісся: історія та культура» (2012) та ін.

Володимир Баран — співавтор багатьох ґрунтовних колективних праць: «Політична історія України. ХХ століття» у 6 т. (Т. 6. Від тоталітаризму до демократії (1945—2002)) (2003), «Історія українського селянства» (2006), «Україна: політична історія. ХХ — початок ХХІ століття» (2007), «Економічна історія України: історико-економічне дослідження» у 2 т. (2011), «Історія органів державної безпеки на Волині: документально-публіцистичне видання» (2012), «Культура історичної пам'яті: європейський та історичний досвід» (2013), «Репресії радянського тоталітарного режиму на західних землях України (1939—1953): причини і наслідки, політика пам'яті» (2019), «Вирване коріння» (2020), «Політика пам'яті в Україні щодо радянських репресій у західних областях (1939—1953)» (2021), «Повсякденне життя населення західних земель України у перші повоєнні роки (1944—1953)» (2021), «За свободу: українсько-польський діалог та спроби порозуміння» (2021), «Сталінські репресії на західних землях України в 1939—1953 рр.» (2022), «Росія — Україна: зради, союзи, війни» (2022, 2024) та ін.

Оцінюючи науковий доробок ювіляра, маємо підкреслити його вагомий внесок у вивчення історії України радянської доби. Мова йде про глибокий аналіз ученим теорії тоталітаризму, функціонування системи цензури, діяльності панівної верхівки УРСР, проведення масових депортацій населення, політики тоталітарної / авторитарної влади щодо релігії та церков, процесу десталінізації радянського суспільства, що відображено в його новаторських статтях у часописі «Сучасність» (1993—1997) та багатьох інших публікаціях. У низці праць Володимир Баран комплексно проаналізував історію України 1945—1991 рр., докладно розкривши ключові сфери суспільного життя — етнополітичну, соціально-економічну, духовну. Такий підхід, характерний для його індивідуальних монографій, дозволив відтворити цілісну, всебічну картину етносоціокультурних трансформацій України вказаного періоду. Не можна оминати й значний внесок науковця в дослідження історії західних земель України, особливо процесів депортації, українського й польського рухів спротиву в 1939—1941 рр., яким він присвятив кілька монографій, написаних на розсекречених документах Галузевого державного архіву Служби безпеки України.

Володимир Баран — автор низки історичних романів, повістей та оповідань, опублікованих під псевдонімом Марк Корда: уже завоювали своїх прихильників твори «Ліга Свободи» (2016, 2021), «Шість діб у готелі “Нортон”» (2016, 2021), «Лише Богу відомо» (2018, 2021), «Остання гастроль» (2018, 2021), «Аутодафе» (2023), «Брудні гроші» (2024). Великий фаховий досвід історика допоміг авторові зібрати, систематизувати й втілити в яскравих художніх образах чималий документальний матеріал, як, наприклад, у романі «Аутодафе», який зображає бурхливі події в Іспанії другої половини XV ст. Чекаємо його нових літературних творів, у тому числі на історичну тематику!

За вагомі здобутки в педагогічній і науково-дослідницькій роботі Володимир Баран відзначений знаком «Відмінник освіти України» (1998), почесним званням «Заслужений діяч науки і техніки України» (2018), Почесними грамотами Міністерства освіти і науки України, Волинської обласної ради, Волинської обласної державної адміністрації, Луцької міської ради.

Доля винагородила ювіляра не лише успішною науковою та літературною кар'єрою, але й заслуженою повагою колег та численних учнів, родинним затишком. Бажаємо нашому колезі міцного здоров'я та нових творчих здобутків!

Надійшло / Received 24.11.2025

Микола ЛИТВИН (Львів)

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, Україна)

Mykola LYTVYN (Lviv)

I. Krypiakivych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine (Lviv, Ukraine)